

Petrica Kerempuh. Ljubo Babić bábfigurája

Zágrábi Bábszínház bábjai. Tervező: Berislav Deželić

Zadari Bábszínház: *A rendíthetetlen ólomkatona*. Rendező: Luko Paljetak, Díszlet- és bábtervező: Branko Stojaković. Fotó: Ivan Špoljarec

Vlasta Pokrivka bábfigurái

Livija Krofjin

A ZSINÓROS BÁBOKTÓL A BÁB NÉLKÜLI ZSINÓROKIG I.

A HORVÁT BÁBMŰVÉSZET SZÁZÉVES ÉVFORDULÓJÁRA

A művészi bábjáték kezdete Horvátországban 1920-ra tehető, amikor is a zágrábi bábszínház bemutatta a „*Petrica Kerempuh és az Okos Szamár*” című előadást, egy eredeti kaj nyelvjárásban írt marionettjátékot, három felvonásban, prólóval.” Az 1930-as években élénk bábszínházi mozgalom bontakozott ki egész Horvátországban, de rövidesen valamennyi bábszínház felfüggesztette működését. A Vlado Habunek (1906–1994) vezette Ifjúsági Társaságból, amely újdonságként a kesztyűs bábozást emelte be a horvát bábművészetbe, fejlődött ki a Zágrábi Bábszínház. Ezt követően, 1945-től Splitben, Zadarban, Eszéken és Rijekában is hivatásos bábszínházak alakultak, bár bábélőadásokat más színházak és társulatok is tartottak. Az országban színvonalas bábművészeti kiadványok jelennek meg, emellett számos bábfesztivál létesült, és működik egy hazai UNIMA központ is. A Művészeti és Kulturális Egyetemnek és az ott tanuló dráma és bábművészet szakos hallgatóknak, a különféle tantárgyaknak és az itt tanult kifejezési eszközöknek köszönhetően a szakma újra virágzásnak indult, emellett jelentős eredményeket várhatunk a frissen indult *bábrendezői* mesterképzéstől is.

• • •

Amikor egy ember betölti a századik életévét, az rendszerint nagy ünneplésre ad alkalmat. Ehhez képest, amikor egy nemzet bábművészete éri el a centenáriumi évfordulót, az nem számít igazán régi tradíciónak, a bábtörténetet ugyanis évezredekben szokás számolni. Azonban a száz esztendő is kerek szám, ezért mi, a horvátországi bábjátékosok és a horvát UNIMA úgy döntöttünk, hogy ünneplünk. Emlékezzünk meg arról az útról, amit megtettünk; nézzük meg, hogy hol is tartunk most, és hogy mi várhat még ránk!

Séta a múltban

Néprajzi kutatások szerint a horvát népi hagyomány az árnyszínházat, a bábszínházat és a maszkos játékot már az ókorban is ismerte. A bábok ekkor még elég egyszerűek voltak: egy csomóra kötött, újra húzott rongy; vagy két keresztbe rakott, felöltöztetett, madárijesztőre hasonlító bot, ahol a fejet mindössze egy kalappal vagy edénnyel jelezték. Emellett létezett az ujjkiolvasók egy bábos formája és az árnyjáték is. Az árnyjáték elsősorban kézjátékként – a kézfej különböző tartásával számos állat árnyképe hívható elő – vagy a fejéhez köthető népszokásként jelentkezett. Ez utóbbinál a házban, a tűznél a tejet az egyik edényből a másikba öntötték, miközben a futó tej játékos árnyképe a falon táncolt. Külföldi mutatványosok is jártak Horvátország régióit, akik közt akadtak olyanok, akik bábokkal is szórakoztatták közönségüket. Azonban sem a népi bábosok, sem a vándor bábjátékosok nem gyakoroltak közvetlen hatást a horvát művészi bábjáték későbbi fejlődésére.

A művészi bábjáték 1916-ban jelent meg, az I. világháború közepén. Ekkor szervezett müncheni tanulóként Dr. ifj. Velimir Deželić (1888–1976) családjával és munkatársaival a zágrábi gyerekeknek Papa Schmid (1822–1912) Müncheni Marionett Színházának mintájára marionett előadást. A társulat működése során olyan jól ismert népmesei motívumokkal dolgozott, mint *A Hosszú, a Kövér meg az Éles szemű*¹, vagy mint a világszerte klasszikusnak számító Engelbert Humperdinck *Jancsi és Juliskája*. A színházat számos okból – többek között a háború miatt – 1918-ban bezárták.

Már 1919-ben újraéledt a bábszínház-alapítás ötlete, amelynek köszönhetően Zágrábban állandó bábszínházat hoztak létre. A színházat egész egyszerűen Marionettszínháznak keresztelték el. Az alapítók közt volt a színház főtervezőjeként

Spliti Városi Bábszínház:
Az ellopott Nap.
Rendező: Tamara Kučinić,
Díszlet- és bábtervező: Alena Pavlović. Fotó: Ivan Špoljarec

Eszéki Branko Mihaljević
Gyerekszínház:
A kilencedik bárány.
Rendező: Liudmila Fedorova,
Díszlet- és bábtervező:
Natalia Bumos.
Fotó: Ivan Špoljarec

Rijekai Városi Bábszínház:
A megfagyott dalok.
Rendező: Tamara Kučinić,
Díszlet- és bábtervező:
Alena Pavlović.
Fotó: Ivan Špoljarec

Ljubo Babić (1890–1974) festőművész; szervező, szerző, rendező és zeneszerzői minőségben Dr. ifj. Velimir Deželić író; valamint zeneszerzőként és zenei rendezőként Dr. Božidar Širola (1889–1956). Az első előadást 1920. április 8-án tartották: ekkor született meg a horvát művészi bábjáték. Az ismert költő, Dragutin Domjanić – Vujec Grga (Grga Bácsi) álnéven – kifejezetten erre az alkalomra írt egy darabot, melynek a *Petrica Kerempuh és az Okos Szamár* címet adta. A szerző a művét ekképp foglalta össze: „egy eredeti kaj nyelvjárásban írt marionettjáték három felvonásban, prólóggal”. Elsőként tehát ő emelte be Petrica Kerempuh karakterét a bábszínház világába. A német Till Eulenspiegel mintájára létrehozott Petrica Horvátország északnyugati részén nagy népszerűségnek örvendett. Petrica tipikus népi hős, egy közülük, tehát őket szórakoztatja. Éles elméjű (és nyelvű) bohóc, csavargó és lázadó; és mint ilyen, rokona a többi hagyományos európai népi komikus bábkaracternek, mint amilyen Pulcinella, Punch, Polichinelle, Guignol, Petruska, Vitéz László és mások. Sajnos a horvát bábművészet később sem tudta kihasználni a Petrica Kerempuh egyéniségében rejlő lehetőségeket, így annak ellenére sem vált soha önálló bábkaracterré, hogy időről-időre főszerepeket játszott. Visszatérve azonban: a frissen megalakult Szerb-Horvát-Szlovén Királyság felségterületén, ebben a politikailag zűrzavaros időszakban az előadásban hemzsegték a társadalmat kritizáló, szatirikus utalások. „Művészi gyermekdarabnak” hirdették előadásukat, azonban a sajtó több ízben megjegyzte: a gyermek nézők is igazán élvezték, de a felnőttek még inkább. Ebben az időben – és sajnálatos módon azóta sem változott semmi – azonosították a bábelőadást a gyerekközönségnek szánt műsorral.

A darabnak két szintje volt: egyrészt egy egyszerű mese, amelyben Petrica megtanított olvasni egy szamarat, másrészt a felnőtt közönség számára kibontakozó politikai szatíra. A gúny nyelvi szinten (a különböző nyelveken megszólaló szereplők és az általuk használt kifejezésmódok segítségével), a szereplők szintjén és a szituációkban egyaránt megjelent.

A Marionettszínház második bemutatóját, Arthur Schnitzler *Bátor Kasszián* című darabját már „idősebb gyerekeknek szóló bábjátékként” hirdették, azaz már kissé hangsúlyosabban jelezték, hogy valójában felnőtteket megszólító előadásról van szó. A színház tervei között felnőtt előadásként szerepelt Goethe *Faust*, Aiszkülosz *A leláncolt Prométheusz*, Maeterlinck *Tintagiles halála* és Džić *Dundo Maroje* című darabjának, valamint a *Tamburlanović báró* című darabnak a színrevitele is. Ljubo Babić be is fejezte a *Tintagiles halála* és *Dundo Maroje* díszletterveit, de végül egyiket se mutatták be, mivel anyagi okok miatt a színház működését egy időre fel kellett függeszteniük.

1922-ben a Marionettszínház néhány tagja kilépett és megalapította a Marionettszínház Művészi Társaságát. Az élőszínház iránt megnövekedett érdeklődés és a bábszínházakat sújtó pénzügyi gondok azonban mindkét társulat működését félbeszakították. 1935-ben Mladen Širola (1894–1967) író vezetése alatt a két színház egyesült és újra megnyitották. Végül 1937-ben – gazdasági okok miatt – bezártak, ezzel véget ért a zágrábi bábszínház történetének első szakasza.

Az 1930-as években Horvátország egész területén élénk bábszínházi mozgalom bontakozott ki, főleg német és cseh hatásra. Ezért érthető, hogy ebben az időben csak marionett technikát használtak – sőt, ezidőtájt a „marionettet” önmagában a „báb” szinonimájaként használták, a köztudatban nem is

1 A hivatkozott mesének nincs Magyarországon ismert megfelelője. Formáját tekintve a „hatan a világ ellen” típusú hősmesékbe tartozik, ahol a királyfi különleges képességű segítőknek köszönhetően nyeri el a királylány kezét. A Magyar Néprajzi Lexikon szerint ez a mesetípus egész Európában ismert. [ford.]

GLLUGL: *Dindim, avagy a gyengédségről.*
Rendező: Tamara Kučinović,
Bábtervező: Ivana Živković
és Sheron Pimpi-Steiner.
Fotó: Ivan Špoljarec

Tizenötperces Hamlet
Rendező: Zlatko Bourek

Művészeti és Kulturális
Akadémia,
Eszék: *A szívánvány*

létezett más bábtípus. (Kivétel az volt, amikor *Petrica Kerempuh* prologusát árnyjátékkal, fekete sziluett játékkal adták elő.)

Splitben 1933 és 1939 között tartottak bábelőadásokat. Az ottani bábtársulat fontos kulturális funkciót töltött be, mivel övék volt a város egyetlen folyamatosan működő színháza. Amellett, hogy olyan külföldi mintákra támaszkodtak, mint az olasz színházi hagyományok, Franz Pocci darabjai és különösen a cseh bábművészet, létrehoztak egy eredeti báb-karaktert: a Kis Marinkót. Az éles elméjű, nagyszájú, jellegzetes mediterrán habitusú figura kötődik a közkedvelt népi bábhősökhöz, de – *Petrica Kerempuh*-hoz hasonlóan – a horvát bábművészet nem merítette ki a benne rejlő lehetőségeket.

Rijeka ekkor, az 1930-as években nem tartozott Horvátországhoz, a városban olasz opera- és bábtársulat működött. Ezért Sušak (az egykori település ma Rijeka város része) bábjátékosai fontos nemzeti és kulturális missziót végeztek, ugyanis Sušak báb-színpada volt az egyedüli, ahol a színházi előadások horvát nyelven folytak – a Horvát Színházi Önkéntesek Szövetsége keretében.

Eszéken az 1930-as években több bábszínház létezett. A cseh és zsidó társulatok mellett alkalmi fellépők is bemutatkoztak a Ferences kolostorban, valamint több bábdarabot színre vittek a Szokol Testnevelési Egyesület helyiségeiben is.

A II. világháború megszakította a tradíciót, a háború utáni bábművészet más irányelveket követett. A megváltozott helyzet új koncepciót igényelt.

A folyamatosság kezdete

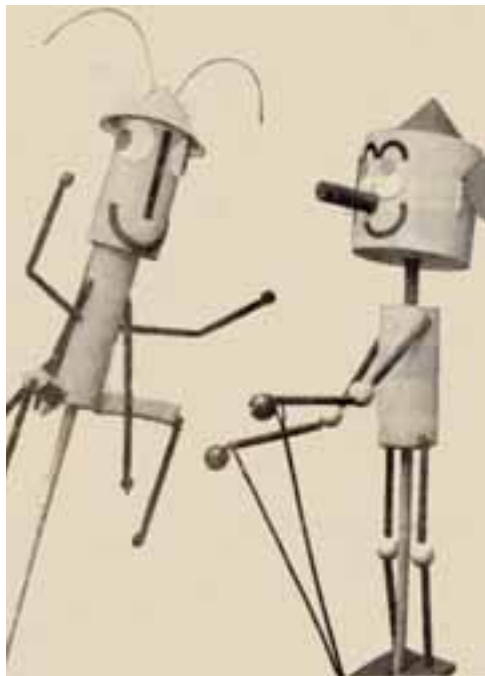
A II. világháború lelegején az intézményi rendszeren kívül jött létre az Ifjúsági Társaság (*La Compagnie des Jeunes*), és ezzel új fejezet kezdődött a horvát bábművészetben. A Társaság az ígéretes rendező, Vlado Habunek vezetésével 1939-ben kezdte meg működését. Habunek Nantes-ban, Tours-ban, Párizsban és Londonban tanult, Párizsban megismerkedett a guignollal és Gaston Baty (1885–1952) munkásságával, akivel személyesen is találkozott. 1939-ben, a háború kitörésekor Habunek visszatért Zágrábra, hogy francia nyelvet tanítson a Francia Intézetben. Célul tűzte ki, hogy

„francia söprüvel kisöpörje a német befolyást Zágrárból.” Az Intézet köré csoportosuló fiatalokkal megalapította színházi társulatát. Az Ifjúsági Társaság tagjai közt volt az író Radovan Ivšić (1921–2009) is. Amikor a Társaság nyilvános működését ellehetetlenítették, „zárt ajtók mögött”, Habunek lakásán folytatták a munkát. Érdeklődésük három területre összpontosult: hagyományos színház, szavalókórus és bábszínház. A háború végén a Társaság újra a nyilvánosság elé állt. Főleg Radovan Ivšić darabjait és néhány egyfelvonásos Csehov-darabot játszottak, kesztyűs bábokkal. A szocialista realizmus idején Ivšić darabjait már nem fogadta el a hatalom, az Ifjúsági Társaság működését felforgatónak bélyegezték és a hatóságok betiltották további ténykedését. A Szovjetunió példája azonban arra ösztönözte az Oktatási Minisztérium Kulturális és Művészeti Osztályát, hogy az Ifjúsági Társaság bábszínházának, mint „magán művészi társulatnak” működési engedélyt adjon. 1948-ban tehát hivatásos bábszínházzá váltak, és átkeresztelték magukat Nemzeti Bábszínházzá, később pedig Zágrábi Bábszínházzá.

1945 és 1960 között öt városban alapítottak bábszínházat: Splitben (1945), Zágrábban (1948), Zadarban (1952), Eszéken (1958) és Rijekában (1960). A horvát bábművészet ezekben a városokban virágkorát élte az 1960-as, '70-es és '80-as években. Az öt színház mindegyike ma is aktív, és működésükben számos közös pont található: az állami támogatás, a saját játszóhely, az állandó társulat, a gyerekeknek szóló repertoár; és ami a bábtechnikákat illeti: kezdetben többnyire kesztyűs bábokat, valamint botos bábokat használtak, manapság pedig az asztali bábok kerültek túlsúlyba.

A Spliti Városi Bábszínház

Horvátország legrégebbi bábszínházát Pionír Bábszínház néven 1945-ben alapították. Az 1960-as évek elejéig a színház kizárólag marionett darabokat mutatott be. 1962-ben már élő színészek is megjelentek a bábszínpadon, és előadásaikban egyes bábtechnikákat alkalmaztak. A botos bábok, kesztyűs bábok, a rövid zsinóros marionettek és a különböző kevert típusok mellett az országban

Zágráb Bábszínház: *Pinokkió*. Rendező: Davor Mladinov, Díszlet- és bábtervező: Berislav Deželić

Zágrabi Bábszínház: *Óz, a nagy varázsló*. Rendező: Davor Mladinov, Díszlet- és bábtervező: Berislav Deželić

Zadari Bábszínház: *Don Quijote*. Rendező: Wiesław Hejno, Díszlet- és bábtervező: Mojmir Mihátov

Zadari Bábszínház: *Botafogo*. R: Edi Majaron. Díszlet és bábtervező: Branko Stojaković

ez a színház használta leghosszabb ideig a marionett technikát. 2007-ben, a felújított épület ünnepélyes átadásakor megszervezhették a 21. SLUK² fesztivált, amit ekkor rendeztek először Splitben. 2008 óta rendszeresen megrendezik a Mali Marulić Horvát Gyermekdráma Fesztivált.³

A Zágrábi Bábszínház

Az Ifjúsági Társaságból létrejött zágrábi bábszínház 1948-ban vált hivatássósá. Működésének kezdeti szakaszát még a Társaság eszményei határozták meg: a közös alkotás, a folyamatos közösségi létezés, valamint a társulat azon vágya, hogy magasabb művészi mesterségbeli tudást szerezzen. Fontos megjegyezni, hogy ez a bábszínház vált az első horvát bábművészeti iskolává. A háború utáni első felnőtt előadásukban, Méri-mée az *Ördög az asszony, avagy Szent Antal megkísértésében* kesztyűs bábok helyett botos bábokkal játszottak – bár igazából a darab a két technika vegyítésével készült.

A Zágrábi Bábszínház második, realista korszakát (1949–1955) annak a Vojmil Rabadannak (1909–1988) a személye határozta meg, aki az akkori repertoár szinte valamennyi darabját rendezte és írta. Abban az időben Željka Markovina (1910–2001) élethű bábok létrehozására törekedett. Radovan Wolfot 1955-ben nevezték ki művészeti vezetőnek és rendezőnek. Tevékenysége társulatbővítéssel, számos vendégjátékkal, külföldi vendégművészek meghívásával járt. Borislav Mrkšić-tyel (1925–1994) részt vettek az 1957-es prágai UNIMA Kongresszuson. A *Pathelin mester* bemutatásával kísérletet tettek a felnőtt közönség megszólítására. Itt léptek elő először az *Ali Baba és a negyven rabló* című darabban a színészek a paraván mögül és jelentek meg a nyílt színen. Az 1960-as években Davor Mladinov (1927) rendező és Berislav Deželić (1920–1982) díszlettervező együttműködése vált a Zágrábi Bábszínház védjegyévé. Deželić teljesen újszerűen közelített

a bábszínházi látványhoz. Felszabadította a bábokat a részletgazdag kidolgozottság és az élethűség kényszere alól, tisztán geometriai alakzatokká redukálta őket. Kísérletezését nem korlátozta a formákra, különböző textúrákkal játszott; törekedett arra, hogy egyedi jellegzetességein keresztül az anyag a maga nyelvén szólalhasson meg. Kreativitása, eredetisége és ideológiai függetlensége meghatározó a zágrábi bábjátszás új esztétikájának kialakulásában. A Zágrábi Bábszínház nemzetközi hírnevének megalapozásában Deželić jelentős szerepet töltött be. A bábszínházi íróként ismertté vált Milan Čečuk (1925–1978) tevékenysége annak ellenére, hogy rövid ideig dolgozott a színházban, kulcsfontosságú, hiszen szakértelme révén ő vált a horvát bábművészet egyetlen hiteles bírálójává, történészévé, teoretikusává. Ma a Zágrábi Bábszínház egy nemrégiben felújított épületben, jól felszerelt, korszerű színpadon valósíthatja meg programját.

A Zadari Bábszínház

A színház legelső bemutatóját 1952-ben tartotta, működésének kezdetét is innen szokás számolni, annak ellenére, hogy hivatássósá csak 1960-ban vált. A színház egy kivételesen tehetséges művészt, Branko Stojaković (1937) díszlettervezőt és bábkészítőt szerződtetett. Jellegzetes színpadképei képzőművészeti kinyilatkoztatások, fantáziadúsak és funkcionálisak. 1971-ben Luko Paljetak (1943) *A rút kiskacsa* című előadásával csatlakozott a klasszikus bábjáték határait feszegető művészekhez. Az 1978-ban bemutatott előadást, *A rendíthetetlen ólomkatonát* a kor elismert kritikus, Dalibor Foretić (1943–2001) „a horvát bábművészet kopernikuszi fordulatának” nevezte. Értékelésében kiemelte a színpadi látvány filmes kereteit; a bábok, a mozgatók és a díszlettervezők összmunkáját; a néhány sorra redukált szöveget, ami lehetővé tette a képekkel, a zenével, a mozgással történő történetmesélést. A színház leszámolt minden olyan előítéllettel, mely szerint a bábszínház kizárólag

2 Susret lutkara i lutkarskih kazališta Hrvatske a horvátországi bábosok és bábszínházak találkozója, amelyet 1969 óta két-évente rendeznek meg. [ford.]

3 Horvát gyerekdarabok létrejöttét ösztönző fesztivál. [ford.]

Zadari Bábszínház:
A zseniális zseni.
Rendező: Tamara Kučinović,
Díszlet- és bábtervező:
Gulnaz Fatykhova.
Fotó: Iva Perinčić

Split Városi Bábszínház:
*Hogyan szállt le a Szél
az emberekhez?*
Rendező: Tamara Kučinović,
Díszlet- és bábtervező:
Liubov Namukhambetova

Branko Mihaljević
Gyerekszínház (Eszék):
A jó Doktor Jajdefáj.
Rendező: Tamara Kučinović,
Díszlet- és bábtervező:
Volha Balashova

a gyerekeket szólítja meg: Andersen meséjét Luko Paljetak rendezte, a bábobkat és a díszletet Branko Stojaković tervezte. A színház felnőtteknek szánt előadásai is nagyon fontosak: *Szent Margit próbatételei* (rendezte és színpadra alkalmazta: Wiesław Hejno, 1990), Marulić: *Judit* (rendezte: Marin Carić, 1991), Bogović: *István, Bosznia utolsó királya* (rendezte és színpadra alkalmazta: Tomislav Durbešić, 1993), Zoranić: *Hegyek* (rendezte: Marin Carić, 1997), Cervantes: *Don Quijote* (rendezte: Wiesław Hejno, 1998), stb.

A Branko Mihaljević Gyerekszínház Eszéken

Az Eszéken található Ognjen Prica Gyermekszínház 1958-ban vált hivatásos színházzá. A társulat története 1950-re nyúlik vissza, amikor az 1952-ben alapított amatőr bábszínház és az Ognjen Prica Dolgozói Kulturális és Művészeti Társaság úttörő gyerekcsoportja egyesült. Az így létrejött társulat elsőként Branko Mihaljević (1931–2005) a *Nyuszi, Tücsök és Bárány* című zenés gyerekdarabját mutatta be, amit Ivan Balog (1926–2000) rendezett. 600 előadásszámával a darab a színház védjegyévé vált, folyamatosan repertoáron tartják. A cseh és a szlovák bábművészet erős hatást gyakorolt az eszéki bábjátékra. A külföldi rendezők – a magyarországi Kós Lajos mellett – gyakran vendégeskedtek a horvát színpadon. 2006-ban az Eszéki Gyermekszínház felvette egykori kiváló munkatársuk, Branko Mihaljević nevét. A színház 1977 óta szervezője és házigazdája a SLUK bábfesztiválnak.

A Rijekai Városi Bábszínház

A legfiatalabb professzionális horvátországi bábszínházat 1960-ban alapították Rijekában, először Dominó Színház néven vált ismertté. Történetükben az 1963-as év meghatározó, mivel Berislav Brajković (1925–2012) művészeti igazgatóként ekkor csatlakozott a társulathoz. Brajkovićban egyesült szobrászi szakértelme, tehetsége és a kivételes bábmozgatói és rendezői fantázia. Művészeti igazgatóságának

közel 10 évében újtó törekvéseinek köszönhetően neve összefort a színház minden jelentősebb sikerével. Ennek kiváló példája a *Zenei miniatúrák* című előadásban alkalmazott feketeszínházi technika. A tiszta mozgatás és a színpadkép ötletessége (díszlettervező Ladislav Šoštarić) miatt ez a produkció fordulópontot jelentett a rijekai társulat életében, de jelentős újításnak számított az egész horvát bábművészetben. A zenés pantomim akkoriban ismeretlen műfaj volt. Brajković tiszta bábművészet utáni vágyával egy avantgárd irányvonulat adott a horvátországi bábjátéknak. A színházépületet 1996-ban újították fel, és ugyanebben az esztendőben megtartották az első Bábszínházi Szemléte, amit azóta is minden évben megrendeznek. A színház 2004-ben is sikeres házigazdának bizonyult, amikor az UNIMA 19. Világkongresszusa alkalmából Rijekában gyűlt össze a világ összes bábosa.

Bábok az élőszínházakban, a magán, független és amatőr társulatok

A korábban említett öt bábszínházon kívül bábéledásokat más állandó, hivatásos színházak (általában gyermekszínházak) és magántársulatok, egyesületek, valamint profi és amatőr bábegyüttesek is tartanak.

Zlatko Bourek (1929–2018) képzőművész (szobrász, grafikus, karikaturista és animációs filmkészítő) fontos szerepet töltött be a horvát bábművészet elismertetésében. Bourek kizárólag felnőtteknek rendezett. A saját maga által fejlesztett bábtechnikák közül az egyiket a hagyományos kesztyűs báb-típus módosításával hozta létre, a másikat pedig a japán kuruma ningyo technika ihlette – ahol a játékos egy kerekken gördülő dobozon ülve mozog a színpadon.⁴ A technikát először a zágrábi Satöbbi Színházban, Tom Stoppard *Tizenötperces Hamlet*-jénél alkalmazta, mely később hatalmas sikerrel bejárta az egész világot. Bourek produkciói ironikusak, cinikusak, groteszkek, bizarrok, karikatúrisztikusak és pikánsak voltak.

⁴ Bourek munkásságáról lásd még: Livija Kroflin: *Zlatko Bourek és a fenéken guruló színház*. In: Art Limes. Báb-tár VI. Tatabánya. 2008. 118–121.o. vagy Livija Kroflin: *Zlatko Bourek – A bábművész (1929–2018)*. In: Art Limes. Báb-tár XXX. Tatabánya. 2018. 104–113 o.

Az amatőrök közül külön meg kell említeni Vlasta Pokrivka óvónőt, aki 1974-ben megalapította a zágrábi Vuk Amatőr Bábszínházat. A napjainkban profi keretek között működő társulat Vuk Bábstudió néven folytatja tevékenységét. Még mindig ápolja azt a hamisítatlan, fantáziadús tökbáb-hagyományt, ami Horvátországban és külföldön is híressé tette. A pedagógus Mirjana Jelašac vezette Lutonjica Toporko Amatőr Bábszínház Zágráb közelében, Samoborban működik. Annak ellenére, hogy Mirjana Jelašac az összes amatőr és professzionális bábszínházi alkotó közül valószínűleg a legmerészebb kutatója és technikai kísérletezője a műfajban rejlő lehetőségeknek, színházát annak 1982-es megalapítása óta amatőrnek titulálják. Bábjait saját maga tervezte és készítette: először megmunkálatlan fából, aztán más természetes anyagokból, később pedig régi háztartási eszközökből, de mindvégig kísérletezett más, korszerűbb anyagokkal is. A rendező Tamara Kučinović (1984) több, az észéki Művészeti és Kulturális Egyetemen végzett hallgatóval megalapította Varasdban a GLLUUGL nevű művészeti szervezetet. Nevüket a Gluma – Lutkarstvo – Glazba (Színház – Bábművészet – Zene) szavakból összeálló mozaikszó adja. Tagjaik mindhárom terület szakképzett művelői, hagyományoktól függetlenül alkotó fiatal és tehetséges művészek, akik koncerteket, színházi előadásokat – bábosokat is – rendeznek gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt.

Fesztiválok, UNIMA, bábművészeti kiadványok

Horvátországban számos bábfesztivált tartanak. A legrégebbi, az egyetlen nemzetközi találkozó PIF néven ismert, amelyet minden évben a Zágráb városában működő Travno Kulturális Központ – a korábbi Nemzetközi Kulturális Központ – rendez meg. Az Eszperantó Diákcsoport tagjai 1968-ban alapították a PIF-et, amely elnevezés a Pupteatra Internacionalia Festivalo (Nemzetközi Bábszínházi Találkozó) rövidítése. A produkciók között egyaránt található gyerekeknek és felnőtteknek szóló, valamint hagyományos és kísérleti előadás is. A találkozót számos program kíséri: kiállítások, kerekasztal beszélgetések, szemináriumok, bábművészeti workshopok, utcai rendezvények, kiadványok, stb. A fesztivál

a 20. század második felétől a 21. század elejéig reflektál az európai bábművészet valamennyi lényeges tendenciájára. Fennállásának több mint ötven éve alatt kialakult a PIF saját, jól körvonalazható esztétikája.

SLUK – Horvátországi Bábosok és Bábszínházak Találkozója. A nemzeti bábművészeti fesztivált 1969 óta rendezik meg. Az első SLUK után különböző horvát városok (Eszék, Rijeka, Zadar, Zágráb) látták vendégül a találkozót, végül a bábosok úgy döntöttek, hogy Eszék legyen az állandó helyszín. Ott nyerte el a fesztivál mostani nevét és biennálé-formáját.

A Rijekai Városi Bábszínház 1996-ban indította el a Bábszínházi Szemlét, amelyet azóta is minden év novemberében megrendeznek.

A Vukovári Tavasz Bábfesztivált 1996-ban az a csodálatos ötlet hívta életre, hogy örömet szerezzenek a délszláv háború borzalmait elszenvedő gyerekeknek. A rendezvényt hagyományosan két héttel húsvét előtt tartják, és az előadásokkal beutazzák egész Vukovár-Szerém megyét.

Az észéki Művészeti és Kulturális Egyetem 2010-ben útjára indította kis bábfesztiválját, a Lutkokaszt, ahol a bábművészeti egyetemek és a hivatásos fiatal bábjátékosok mutathatják be munkáikat.

Az újonnan alapított Mediteraneo fesztivált a Zadari Bábszínház szervezi. A rendezvény 2018 óta a mediterrán országok bábszínházainak felnőtt előadásai közül válogat.

A bábfesztiválokra túl vannak olyan találkozók is, ahol a szokásos élőszínházi produkciók mellett bábelőadásokat is rendeznek.

A Nemzetközi Gyermekfesztivált 1958-ban Šibenikben alapították. Kezdetben a gyerekek kreativitását bemutató, elsősorban bábművészeti seregszemlének szánták. Manapság inkább a fiatalságnak szóló élőszínházi, bábszínházi és zenei programokból áll össze. A Fesztivál különlegessége, hogy számos workshopot kínál, ahol a gyerekek gyakorlatban is kipróbálhatják a különböző művészeti formákat.

A „Mali Marulić” Horvát Gyermekdráma Fesztivált a Spliti Városi Bábszínház hívta életre azzal a szándékkal, hogy ösztönözze a gyerekdarab-írást – ideértve a bábdarabokat is. A gyerekeknek szóló

horvát drámai alkotások létrejöttét kétféle módon is támogatja a fesztivál: a rendezvényen csak horvát szerzőktől adaptált produkciók léphetnek fel, illetve a seregszemle végén kiválasztják a legjobb horvát gyerekszereplő-szerzőt is.

1998 óta, a horvát ASSITEJ központ szervezésében Csáktornyán rendezik meg a Gyermek- és Ifjúsági Színházak Fesztiválját.

A Horvátországi UNIMA Központot 1992-ben, Jugoszlávia felbomlása és a jugoszláviai UNIMA Központ megszűnése után hozták létre. A megalakulást követően a Központ kiadta a *Horvátországi bábművészet* című kötetet, amely a történeti áttekintés mellett a horvát bábjáték jelenkori helyzetét is értékelte. A tagság aktívan részt vesz a nemzetközi UNIMA munkájában, valamint Végrehajtó Bizottságában, s a fesztiválokon és az UNIMA testületi ülésein is képviseltetik magukat. 2004-ben, a Rijekában tartott sikeres 19. UNIMA Világkongresszus egybeesett a nemzetközi szervezet fennállásának 75. évfordulójával.

A zágrábi Travno Kulturális Központ tevékenysége kulcsfontosságú a bábművészeti kiadványok tekintetében: két könyvsorozatot is indítottak, és a legjelentősebb bábtörténeti, bábelméleti és bábesztétikai művek mellett számos bábművészettel kapcsolatos forráskiadvány, bábkészítő könyvek és három PIF monográfia is napvilágot látott gondozásában. A Horvátországi UNIMA Központ is több könyvet publikált. Valamennyi állandó, hivatásos bábszínház megjelentetett legalább egy monográfiát, ahogyan a SLUK és a Nemzetközi Gyermekfesztivál is. Horvátországban az egyetlen bábos magazint, a *LuKa*-t a Zágrábi Bábszínház jegyzi.

Új remények a horvát bábművészetben

Az 1990-es években a horvát bábszínház válságba került, ami elsősorban a délszláv háborúval, valamint az emberek művészethez és világhoz való megváltozott viszonyával magyarázható. Az idősebb, tapasztalt bábjátékosok utánpótlás nélkül maradtak. Fájóan hiányoztak a képzett bábszínházi rendezők, tervezők és bábkészítők, és ezzel együtt a bábjátékosokra jellemző sajátos gondolkodásmód, a szakértelem, a formanyelvi kísérletezés, a vakmerő új megoldások és a valódi sajtófigyelem.

A bábművészeti oktatás megszervezéséért folytatott több évtizedes küzdelem eredményeképpen valósult meg az egyetemi szakképzés az Eszéki Művészeti Akadémia falain belül – amely ma Művészeti és Kulturális Egyetem néven a Josip Juraj Strossmayer Egyetem tagintézménye. Az Akadémia a 2004/2005-ös tanévben kezdte meg önálló működését. A színész és bábművész képzést a Színművészeti Tanszék szervezte meg. Az alapképzés után a mesterképzésen választhatják valamelyik szakirányt, vagy folytathatják mindkettőt, de felvehetik a mozgásszínház vagy a bábrendező kurzusokat. Utóbbi első évfolyama a 2019/2020-as tanévben kezdte meg tanulmányait.

A bábtervezői és bábkészítői képzések a Kreatív Technológia Tanszéken folynak. A hároméves alapképzésen a hallgatók elsajátítják az összes alapvető bábtechnikát: a tárgyanimációt, a kesztyűsbábot, a marionettet, a botos bábot és bunrakut. A mesterképzés során ismerkednek meg az árnyjátékkal és számos más technikával. Különös figyelmet szentelnek a báb és mozgatója közötti kapcsolat feltárására. Az alapképzés harmadik évét vizsgaelőadás, míg a mesterképzést diplomaelőadás zárja, ami egyéni vagy csoportos projekt munkát takar. A kurzus a horvát szakemberhiány miatt kezdetben erősen támaszkodott a neves, külföldről érkező vendégoktatókra. Különösen jó együttműködés alakult ki a szentpétervári, a szófiai és a prágai egyetemekkel. A vendégoktatók által a hallgatók más szemszögből tekinthetnek a bábművészetre és találkoznak külföldi munkamódszerekkel.

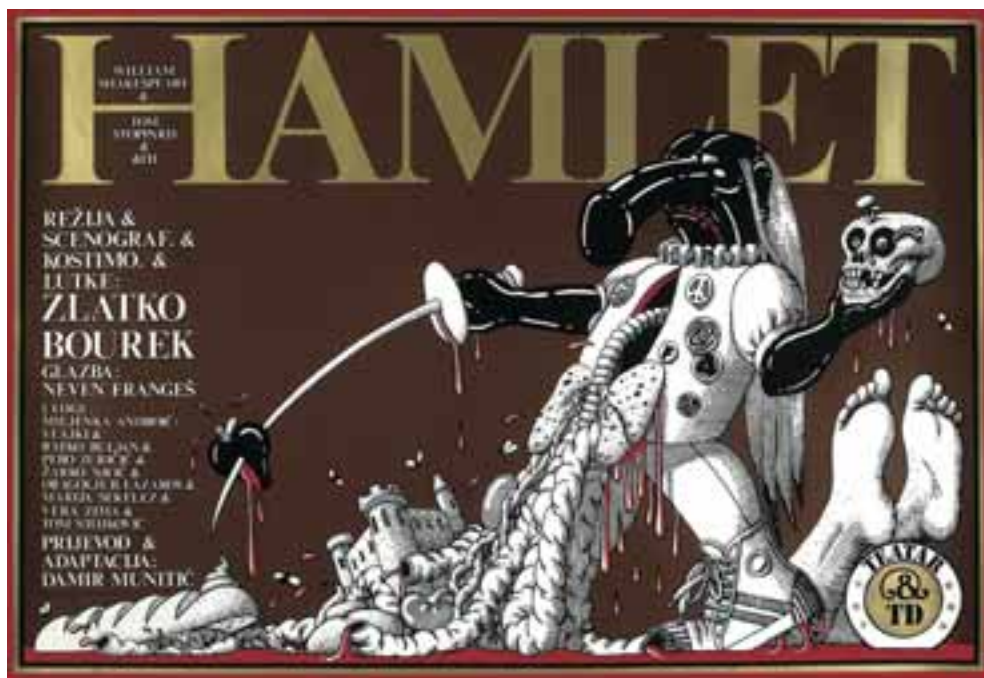
A záróvizsgákon a kreativitás és a sokféleség szenvédelmes előadásait láthattuk. Miután a hallgatók a képzés során elsajátították az összes alap – egyesek szerint régimódi – bábtechnikát, a záróvizsgájukra szabadon választhatják meg a témakört és a kifejezőmódot. A gyerek- és tündérmeséktől kezdve az univerzális kortárs problémáig a témák igencsak változatosak: ökológiai válság, emberek közötti kapcsolatok, sokféleség elfogadása és ezekhez kapcsolódó kérdéskörök, melyeket teljes érzékenységgel és odaadással tárgyalnak. Sokan döntenek a klasszikus technikák mellett. Ez azonban semmiképpen nem jelenti azt, hogy a könnyebb utat választják, hiszen

a bábtechnikák hagyományait megtartva új életre keltik azt, azaz kortársainkká teszik a klasszikusokat. Egyesek a kesztyűs bábokkal a Punch és Judy tradícióhoz nyúlnak vissza, de teljesen aktuális szöveggel. Mások a marionett bonyolult technikájával a forma vitalitását mutatják be. Megint mások a tárgyjáték sokféleségét használják ki – például léggömbökből építenek szereplőket vagy testrészeket animálnak –, de használnak asztali bábokat, árnyjátékot, fekete-színházat... Sőt, kísérleteznek a fény új megjelenéseivel, amivel fantasztikus jelenségeket hívnak életre. Előadásaikban gyakran bontják ki az ember-báb kapcsolat különböző variációit.

Örömteli eseménynek számított, hogy Tamara Kučinović, miután befejezte szín- és bábművészeti tanulmányait az eszéki egyetem elsőként végzett évfolyamán, felvételt nyert a szeptérvári bábrendező szakra. Visszatérését követően ő lett Horvátországban az első diplomás bábrendező. Nem

riad vissza sem a fontos témáktól, sem pedig a mély érzelmeiktől. Beszél életről és halálról, barátságról és árulásról, identitásról, az arroganciában rejlő veszélyekről, szomorúságról, boldogságról, szerelemről. Rendezései sosem egyszerű adaptációk, pontosan tudja, hogy mit akar közölni, és ehhez a mondanivalóhoz keresi meg a lehető legjobb formát. Alkotásaiban, a történetmesélésben és a közönség meghódításában a bábok, a színeszek, a zene és a fény egyaránt fontos szerepet tölt be. Az eszéki egyetem oktatóként alkalmazta Tamara Kučinovićot. Mind az alap-, mind pedig a mesterképzésen számos kurzust tart, és ő lett az újonnan indult bábrendező szakirány vezetője. Az általa mentorált hallgatók előadásai a legtöbb hivatásos produkciónál mind témafelvetésben, mind kifejezésmódban jobbnak bizonyultak.*

Fordította: Lovas Lilla

* Szerkesztői megjegyzés: Livija Krofelin tanulmányának második részét az Art Limes 2020/5. számában közöljük.

Zágrábi Ifjúsági Színház: *Pathelin mester*. Rendező, díszlet- és bábtervező: Zlatko Bourek

THE HUNDREDTH ANNIVERSARY OF CROATIAN PUPPETRY

Artistic puppetry began in Croatia in 1920, when the puppet theater of Zagreb presented *Petrica Kerempuh and the Clever Donkey*. In the 1930s, a lively puppet theater movement flourished throughout Croatia, but soon all puppet theaters were suspended. Led by Vlado Habunek (1906–1994), the Zagreb Puppet Theater developed from the Youth Society, which introduced glove puppetry as a novelty in Croatian puppetry. Subsequently, from 1945 on, professional puppet theaters were established in Split, Zadar, Osijek and Rijeka, although puppet shows were also staged by other theaters and companies. High-quality puppetry journals were published throughout the country, and several puppet festivals and a Croatian UNIMA center were also established. Thanks to the many students at the University of Arts and Culture studying drama and puppetry and other subjects focused on developing new means of expression, the profession has flourished again. We can certainly expect significant results from the newly launched master's degree in puppetry.